

Retroroman (14)

Ce s-a întâmplat în perioada 2000-2004, în mandatul Guvernului Adrian Năstase, când soarta cercetării aplicative românești s-a aflat în gândirea și decizia doamnei Ecaterina Andronescu, este demn de trimiteri filozofice sau chiar biblice. Din start, trebuie știut că rezultatul a fost dezastruos, dar să vedem cum a funcționat mecanismul prin care s-a ajuns la acesta.

Nu aş vrea să se înțeleagă că am ceva împotriva învățământului universitar, din contră, îi vreau numai binele, dar trebuie să se vindece de anumite boli de creștere. Cunosc sistemul din interior și consider a crescut cantitativ prea repede, într-un timp scurt și este ca un copac cu vârful în jos. Ramurile de sus sunt foarte mari și stufoase, iar la bază sunt niște firave crenguțe și acelea rare. Nu prea sunt asistenți și șefi de lucrări, dar sunt mulți conferențieri și profesori. Acest fenomen a început de la scurtul mandat la Ministerul Învățământului al lui Alexandru Athanasiu, când s-a produs o ruptură între salariul profesorilor universitari plini, care a crescut semnificativ, și cele de la treptele inferioare, care au stagnat mult timp. Astfel, pozițiile de asistenți și șefi de lucrări au devenit neinteresante pentru absolvenți, mai ales pentru cei valoroși, curțați de marile firme încă din timpul studiilor. La conferențieri s-au mai făcut niște ajustări pe parcurs.

Soluția sistemului aflat în subordinea ministerului: învățământ preuniversitar, universitar și cercetare (nu știu de ce politicienii se încapățânează să adauge cercetarea la învățământ) se găsește în legile naționale și, ulterior, în directivele europene. Dacă s-ar respecta acestea, învățământul ar trebui să aibă alocații bugetare de 6% din PIB, iar cercetarea 1% din PIB, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată, iar în această situație de sărăcie, ca la casele sărace, mănâncă mai mult cine poate, chiar luând și porția celui alt.

În perioada menționată, președintele Ion Iliescu, la al doilea mandat, a contat pe doamna Ecaterina Andronescu, dându-i pe mână atât învățământul cât și cercetarea, probabil la insistențele acesteia, printr-o asociere anapoda. La primul său mandat, președintele agreea ideea unui Minister al Cercetării și Tehnologiei separat, în cadrul Guvernului Văcăroiu. Acestea nu mai fuseseră la un loc până atunci decât câteva luni imediat după revoluție, iar la nivelul Uniunii Europene, unde trăgeam cu dinții să ajungem încă de atunci, aceste două activități foarte delicate, de care depinde viitorul unei nații, fac obiectul unor comisii (în limbajul românesc înseamnă ministere) diferite, conduse de comisari diferiți.

Doamna Ecaterina Andronescu, persoană cu o deosebită notorietate, poate și pentru că guverna aceste două domenii cu multă vizibilitate, nu poate fi bănuită de rea intenție, ci doar de foarte multă *voință* în ce-și propunea, era mai pe românește extrem de ambițioasă. Subliniez termenul *voință* pentru că un celebru filozof, *Arthur Schopenhauer*, spunea în cunoscuta sa carte „*Lumea ca voință și reprezentare*” (*Die Welt als Wille und Vorstellung*) că „*totul este voință*”. Omenirea are o serie de exemple când voința (ambitia) deosebită a unora a condus la catastrofe (vezi Hitler, Putin, Ceaușescu etc.). Există și alte exemple de personaje schopenhaueriene (în literatură, cinematografie, teatru etc.) unde eroii respectivi pică în depresii cauzate de ambiții neîmplinite, operele de acest fel având un mare succes de public, tocmai datorită magiei neîmplinirilor, cum ar fi spus Emil Cioran.

Să facem o analiză sistemică a problemei în discuție. Aceasta presupune identificarea domeniului și a componentelor sistemului: ținte, căi, mijloace, monitorizări ale situației la diferite momente de evoluție.

Domeniul de care vorbim este compus din *învățământul preuniversitar, învățământul universitar și cercetarea aplicativă*. Nu intră în discuție aici cercetarea fundamentală, aceasta intrând în atribuțiile Academiei Române și constituie o altă problemă.

Comportamentul multor conducători care coordonează domenii cu mai multe segmente suferă de "*sindromul Cain și Abel*", adică tratamentul cu multiplă măsură a părților, mai pe românește, "*pentru unii mumă, pentru alții ciumă*". Doamna Ecaterina Andronescu, pe care o cunosc personal, o apreciez ca persoană particulară, dar, ca demnitar de cel mai înalt rang al statului, a picat în această meteahnă de management. Dânsa, provenind din mediul universitar, cu merite indiscutabile în domeniu, când a ajuns ministru, mă gândesc că și-a propus să *salte clasificarea unor universități românești* în diverse clasamente internaționale, unde, pentru cele din România, este o mare performanță să intre în primele 500. Aceasta pare a fi ținta acestui sistem, o țintă onorabilă, dar care trebuie să fie atinsă **fără a periclita celelalte componente** ale domeniului subordonat, care ar trebui să aibă și ele țintele lor.

O clasificare mai bună a unei universități presupune următoarele direcții de acțiune: *mai mulți studenți, patrimoniul mai mari, mai multe contracte de cercetare, mai multe articole publicate în reviste semnificative sau susținute la conferințe bine cotate*. Universitățile americane și britanice, care domină clasamentele internaționale, nu iau banii unităților de cercetare aplicativă (institute, centre, firme, parcuri tehnologice, centre de transfer tehnologic etc.) pentru aceasta, ci au un buget parțial de la stat la care adaugă o componentă consistentă de fonduri de pe piața liberă: donații, investiții private, fonduri de risc etc. La acestea ajung datorită renumelui lor, tradițiilor etc. Nu este adevărat că în țările dezvoltate cercetarea aplicativă este finanțată doar din fonduri private ale firmelor. Există finanțare de stat la niște niveluri remarcabile, ca să nu mai vorbim de domeniile strategice unde cercetarea tehnologică este finanțată doar de la stat. Să nu uităm de NASA, Fraunhofer Institute etc, iar Uniunea Europeană obligă statele membre, printr-o Directivă emisă în anul 2007, să finanțeze din bugetul statului cercetare aplicativă la nivelul a 1% din PIB, în sprijinul modernizării economiilor acestora, iar contribuția mediului economic este evaluată la alte 2% din PIB.

Să luăm pe rând posibilele direcții de acțiune enumerate mai sus.

Pentru a avea mai mulți studenți, în condițiile scăderii atractivității universităților românești, în contextul exodului absolvenților valoroși din licee, doamna ministru ar fi sacrificat și mai mult calitatea învățământului preuniversitar, presa vremii comentând total negativ propunerea dânssei de a putea fi admiși în universități și absolvenți de licee *fără diplomă de bacalaureat*. Noroc că minți mai luminate au împiedicat punerea în practică a acestei idei. Au mai fost și alte măsuri inoportune care i-au făcut pe mulți să considere că în învățământul preuniversitar românesc s-a desăvârșit *brambureala* odată cu mandatul său la minister.

Dar cel mai grav este ceea ce s-a întâmplat în domeniul cercetării aplicative, unde dânsa găsea, chipurile, soluțiile pentru celelalte direcții de acțiune în vederea unei mai bune clasificări internaționale a universităților: *patrimoniul mai mari, mai*

multe contracte de cercetare, mai multe articole publicate în reviste semnificative sau susținute la conferințe bine cotate. Erau anvizajate, pentru început, scăderea numărului de proiecte, care în mod normal ar fi trebuit să ajungă la institute, pentru decapitalizarea acestora, apoi, mutarea unor institute cu totul în subordinea universităților și dezmembrate acolo, iar, în final, ce mai rămânea, urma să facă obiectul unor *privatizări imobiliare*, foarte așteptate de unii, pentru terenurile și clădirile lor, amplasate în special în București, dar și în câteva mari orașe, în poziții urbane foarte avantajoase. Ideea era mai veche și apăruse public de la o consilieră a primului ministru Radu Vasile. Se vede că exista o continuitate multipartinică și nu era o întâmplare.

Pentru obținerea de mai multe proiecte de cercetare pentru universități, în detrimentul institutelor, mecanismul era pus la punct tot de guvernele precedente, de altă orientare politică. Deci, și aici, era o acțiune care se continua.

Când, în anul 2000, a venit la guvernare PSD-ul, lumea cercetării se aștepta la o politică constructivă, opinie întărită de nominalizarea ca ministru delegat cu activitatea de cercetare a domnului *Șerban Constantin Valeca* (Dumnezeu să-l odihnească), fost director al Institutului de Cercetări Nucleare Pitești, om cu o bogată activitate de management în cercetare, provenit dintr-un domeniu cu rezultate practice notabile pentru România, cel al Programului Nuclear. Sindicatele din cercetare, prin președintele federației Radu Minea, își exprimau speranțele unei revigorări a domeniului, bazate pe niște discuții avute cu ministrul delegat în perioada anterioară, pe când era deputat. O suspiciune venea totuși din faptul că activitatea de cercetare, deși era condusă direct de un ministru delegat, membru al Guvernului, se afla în cadrul Ministerului Învățământului, condus de doamna Ecaterina Andronescu, care avea cu totul alte idei privind cercetarea aplicativă.

Timp de trei ani, mecanismul cercetării aplicative a curs în favoarea universităților și în defavoarea institutelor, ca și în timpul guvernărilor precedente, după care ministrul delegat, care cedase la ideile lui în favoarea celor ale șefei sale, a fost înlocuit, odată și cu degradarea poziției coordonatorului cercetării în structura guvernului, de la ministru delegat la președinte de autoritate națională. Domnul Șerban Constantin Valeca, susținut de primul ministru Adrian Năstase, a trebuit să se recunoască învins de către doamna Ecaterina Andronescu, susținută de președintele Ion Iliescu. Astfel a apărut Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică (ANCS), inclusă în Ministerul Învățământului, condusă de profesorul Gheorghe Popa, fost rector pentru 2 mandate la Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, un fizician cu rezultate teoretice notorii, dar fără experiență în zona economică a cercetării și în managementul acesteia, compensând cu o bună credință în ceea ce făcea.

Un prim rezultat al conducerii dânsului la ANCS a fost numirea, prin concurs, a lui Nicolae Victor Zamfir ca director al Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară (IFIN) Măgurele, apreciat și susținut de Patronatul Cercetării, atunci, contestat de Radu Minea, încă din comisia de concurs. Numirea sa, în timp, s-a dovedit a fi o decizie bună.

O măsură deosebit de utilă, atât pentru fenomenul cercetării în sine cât și pentru analiza noastră sistemică, a fost monitorizarea programelor din cadrul Planului Național de Cercetare-Dezvoltare, Inovare-1 (PNCDI-1) unde, se vede și din titlu, cercetarea ar fi trebuit orientată spre rezultate economice. Conducerile

programelor au pregătit niște rapoarte de analiză a rezultatelor obținute până atunci, pe baza unor proceduri elaborate de ANCS, care s-au prezentat public în cadrul unor comunicări ținute în Amfiteatrul Bibliotecii Academiei Române.

Am participat la prezentarea Programului RELANSIN (Relansare economică prin cercetare) cel mai amplu, atât ca fonduri alocate cât și ca număr de proiecte, unde ponderea unor proiecte cu aplicabilitate economică ar fi trebuit să fie mai ridicată, după cum sugerează și denumirea programului. Au fost prezentate în timpul expunerii opt filmulețe legate de rezultatele anumitor proiecte. L-am întrebat pe directorul programului de atunci, profesorul *Daniel Bunea*, (Dumnezeu să-l odihnească!) cum au fost selectate acele opt proiecte și mi-a răspuns că numai acelea se încheiau cu rezultate practice, produse sau tehnologii ajunse până în faza de model sau prototip. Situația era mult mai rea decât îmi închipuisem, pentru că în total fuseseră finanțate peste o mie de proiecte. Aceste rezultate ar fi trebuit să constituie sursa de învățăminte pentru următoarele planuri și programe, pentru o mai bună valorificare economică a fondurilor de cercetare.

Ultima inițiativă notabilă a domnului Gheorghe Popa a avut loc sub presiunea Patronatului și se referă la tăierea datoriilor istorice ale institutelor de cercetări, acumulate înainte de anul 1989, când se știe că cheltuielile, mai ales cele de investiții, erau decise la nivel statal, nu instituțional. Acestea, întârziate la plată în perioada tulbură de după revoluție, atrăseseră după ele penalități care depășeau fondul datoriilor și reprezentau niște impedimente majore în desfășurarea normală a activității. Acestea se adunau la greutățile cauzate de subfinanțarea provenită din lipsa de proiecte. La nivel național, exista o procedură acceptată de Uniunea Europeană, care se aplicase pentru mulți agenți economici, deci ar fi fost cu atât mai oportună pentru niște institute de cercetări. Procedura prevedea inițierea unui demers juridic de către structura guvernamentală care solicita, iar aprobarea se făcea prin ordonanță sau lege, după care evaluarea finală, executivă pentru ștergerea datoriilor, se făcea printr-o Hotărâre de Guvern.

Domnul Gheorghe Popa înțelesese situația imperativă a momentului și acționase în consecință, făcând tot ce depindea de ANCS în acest sens, doar că propunerea de Hotărâre de Guvern trebuia să plece de la Ministerul Învățământului, unde opiniile erau altele. Trecea timpul și nu se întâmpla nimic.

Operațiunea finalizată ar mai fi dat o gură de oxigen unor institute, ceea ce nu convenea deloc doritorilor de afaceri imobiliare bazate pe patrimoniile din cercetare, conform celor expuse mai sus. Norocul a venit de la *Târgul de carte Gaudeamus*, care avea loc în decembrie 2004, la Romexpo, la a cărei deschidere își anunțase deja prezența primul ministru. În calitate mea de prim-vicepreședinte al Camerei de Comerț și Industrie a României, de care depindea Romexpo, urma să-l întâmpin la deschiderea evenimentului. Totul se întâmpla pe ultima sută de metri, pentru că mai erau doar vreo două săptămâni până la finalul mandatului acelui guvern. La o cafea, am prins un moment propice să-i expun problema, a înțeles repede și l-a însărcinat pe dl. acad. *Mihai Drăgănescu*, care îl însoțea în calitate de consilier personal, să se ocupe și să facă tot ce trebuie ca dosarul să intre în ultima ședință a acelui guvern.

Dosarul fusese blocat la Ministerul Învățământului, cu toate insistențele conducerii ANCS, dar domnul academician a fost foarte eficient și a dus totul la bun sfârșit. După niște peripecii de birocrație amestecată cu rea voință, care au avut loc în timpul structuri parlamentare nou alese ca și a celei guvernamentale

din perioada de început a Guvernului Tăriceanu, o serie de institute au avut șansa să repornească de la zero și funcționează și în prezent. Nu se treziseră încă interesele imobiliare din noua conjunctură de putere! Numai că din coaliția nouă de guvernare făcea parte și Partidul Conservator care, istoria ne-a arătat, că avea interese bine ținute în privatizarea unor institute de cercetări, cărora noua situație de a fi lipsite de datorii la stat le-a sporit valoarea și îngreunat privatizarea. Aceasta i-a deranjat foarte mult pe posibili "investitori". Ceea ce a urmat a fost prezentat cu lux de amănunte în presa vremii, dat fiind că s-a lăsat cu procese și condamnări la ani grei de pușcărie pentru niște personaje politice notorii în frunte cu Dan Voiculescu, Codruț Șereș etc.